

מעשה שהיה

**מלאכתן געשית
בידי אחרים**
הרב אריה ליכטנשטיין

- קח את
מספר הטי
לפון של מר
גולד. הוא
יירד אליך

לרכב (Car) לקחת את התכשיטים - סיכם שמעיה את הפרטים האחרונים עם מוטי.

נהג שליחיות הוא מוטי, איש נאמן וישר דרך. רבים סומכים עליו ומפקידים בידו לבצע בעבורם שליחויות, אף אם שווים עולה להון רב.

גם מיועדו שמעיה, צורף (Jeweler) במקצועו, נוהג לשלוח ללקוחותיו את מרכולתו עם מוטי.

מוטי יצא לדרכו, כשבאמתחתו חבילת התכשיטים. כפי שאמר לו שמעיה, שווי המשלוח הפעם גדול מאד, \$50,000.

הם סיכמו ביניהם גם על מחיר, שכמובן התחשב בערכה של הסחורה ובזמן שצריכה הדרך לקחת.

כשירד מוטי לרכבו, הוא התקשר למר גולד לוודא שאכן הוא נמצא כעת במשרדו ואינו עושה את דרכו לשוא.

- אחסוך לך את הדרך עד לפלעטבוש - שמח כנגדו מר גולד - **אני נמצא כעת בבורו פארק. היכן אתה כעת? נוכל להיפגש בדרך.**

תוך מספר דקות הושלמה המלאכה. התכשיטים נמסרו ליד מר גולד, ומוטי היה פנוי.

הוא שמח מאד. כשסיכם על השליחות עם שמעיה הוא סבר הדבר יגזול לו לפחות שעה מזמנו. כך המצב בדרכים באמצע היום. גם המחיר שנקב בעבור שוכרו היה משום כך.

כעת, פחות ממספר דקות והוא כבר גמר הכל. כמובן, מחיר כזה בשביל מספר דקות הוא לא דבר שנקרה לידו בכל יום...

אך, ככל שחשב על כך, שבתה שמחתו - אולי בעצם אסור לי לקחת שכר כה גבוה?! הרי המחיר נקבע לפי הטיירה, ולבסוף לא טרחתו בכלל... המחיר לנסיעה כזו הוא מספר דולרים בודדים...

אף שקבעו חז"ל 'כל אומן שונא את בני אומנותו', לא כן הדבר בין יוסי למוטי. שניהם נהגי הסעות במקצועם, אך משום מה פסח עליהם טבעו של עולם.

חברים בלב ונפש הם השנים, מעולם אין עינו של

פסקי דינים

**דיני שכירות
פועלים (י')**
רב חיים קאהן שליט"א

מהסכם העבודה, כפי שיבואר.

הגדרת הפועל והקבלן

בהגדרת הפועל והקבלן נחלקו הפוסקים.

יש אומרים שהפועל הוא עובד שנשכר לעבוד לזמנים קבועים. בכך הוא דומה לעבד עברי ששעבד את זמנו לשרת את האדון ואינו עובד עצמאי. ברם, הפועל שונה מהעבד שמפני ש'גופו קנוי' לאדונו, מוסר אותו ממילא לכל מלאכה שירצה, ואילו זכות המעביד במלאכת הפועל הוא שהפועל משכיר לו את זמנו לעבוד את המלאכות שהתנה עליהם בזמן שנשכר לעבוד.¹

לעומת זה, עובד שלא שעבד את זמנו למלאכת המעביד, רק התחייב לעשות איזה מלאכה ולגמור אותה בתאריך מסוים, או אפילו שיעבד עצמו לעבוד מכסה של שעות עד תאריך מסוים, הואיל ואינו משועבד מתי יעבוד הרי הוא עובד עצמאי, ואינו פועל אלא קבלן.² לדעה זו, כל עובד עצמאי שלא משועבד לעבוד בזמנים קבועים הוא קבלן גם אם חישוב המשכורת שלו היא לפי שעות. ויש מחלקים בין פועל לקבלן באופן אחר. לדעה זו הקובע הוא האופן של חישוב המשכורת, ולכן גם עובד עצמאי שיוכל לעבוד מתי שירצה כשיחשוב המשכורת שלו היא לפי הזמן שעבד ולא פירעון בעד התוצרת, הוא פועל, ואם התשלום הוא בעד התוצרת הגם שחייב לעבוד בזמן מוגדר, הוא קבלן, ומה שהתחייב לעבוד בזמן מוגדר הוא תנאי בעלמא.³ ברם, יש שכתב לדעה זו, שאם חייב לעבוד בזמן מוגדר, דינו כפועל גם אם חישוב המשכורת היא בעד התוצרת ולא לפי הזמן.⁴

יש שכתב שהראשונים נחלקו במי שנשכר לעשות מלאכה שמטבע העבודה אינו יכול להפסיק עד שיגמור, האם מפני זה דינו כקבלן או כפועל.⁵

תוקף הקנין בשכירות פועלים

כמו בשאר יחסי ממוני שחלים על ידי קנין, אף בשכירות פועלים מתחייבים העובד והמעביד בקנין המועיל בשכירות פועלים. ברם, לעומת מקח שנמכר בקנין שאין אחד מהם יכול לחזור בו, ישנם אופנים ששניהם יכולים לחזור בהם אפילו לאחר שעשו קנין, הן הפועל והן הקבלן, הגם ששונים בזה בזכויותיהם לאחר החזרה כפי שיבואר.

סיטומתא, חוזה

כל מעשה קנין שמנהג המדינה הוא לשכור בו פועלים, תקף בדיננו מדין סיטומתא בשכירות פועל או קבלן,⁶ וכן חתימת חוזה מחייבת.⁷

קנין כסף, דמי קדימה

קנין כסף, דהיינו מעביד שנותן פרוטה או יותר לעובד בעד קנין, מחייב את הפועל ואת הקבלן.⁸ הפוסקים נחלקו האם דמי קדימה נחשב קנין כסף.⁹

קנין סודר

קנין סתם בדיני מקח וממכר הוא 'סודר', ואם המעביד נתן לעובד מטלטלין שמועיל לקנין סודר, חלה ההתחייבות, הן של פועל והן של קבלן.

ישנם קנינים שמייוחדים לשכירות פועלים, דהיינו משיכת כלי העבודה על המעביד, ותחילת מלאכה, כפי שיבואר בגליון הבא בע"ה.

[1] ראה ב"מ ע"א ז' השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת וכו' אם שכיר הוא וכו' אם קבלן הוא, הרי ש"ל שהמונח 'פועל' מוסב לכל מי שנשכר לעבודה, כולל הקבלן, אך ראה בתוספות דף ע"ה ע"ב ד"ה השוכר, ומהרש"א מהדו"ב ומהר"ם שם. [2] קדושין ט"ז א', רמב"ם הל' עבדים פרק ב' הל' י"א. [3] ואף לסוברים שהפועל גופו קנוי במקצת, היינו ששעבוד הפועל לא נפקע במחילה בלבד. [4] עיין סמ"ע ש"ג ס"ק ט"ז וס"י רכ"ז ס"ק נ"ט דקבלן אינו כעבד דמלאכת רבו מוטל עליו כל היום בלי הפסק, אבל זה גומר מלאכה שקיבל איזה שעה ביום שירצה וכו', עיי"ש כלומר, שפועל משועבד לרבו בלי הפסק לעשות מלאכתו בכל עת שירצה. ועד"ז באבני נזר חו"מ סי' נ"ב מחודש ב' אות י"ח, ועיין בנתיבות סימן רס"ד ס"ק ח' (באה"ד) דמצדד דאם שכרו לעשות לו איזה מלאכה תיכף דינו כפועל, וכן כתב בחכמת שלמה (קלוגר) סימן רס"ד סעיף ז', ובסימן ש"ג סעיף ג' כתב ששוכר לעשות מלאכה לאיזה ב' שעות ביום דנחשב קבלן. [5] ראה ש"ך סי' ש"ג ס"ק כ' מתרומת הדשן סי' שכ"ט, שמשמע שחלוי אם משלם כפי המלאכה או משלם לפי היום (דהיינו הזמן, וה"ה שעה) וכן העלה בשו"ת מהרי"א ענזיל סימן ט"ז ד"ה אמנם, דאם משלם לפי המלאכה המשך ההערות בעמוד ב'.

שותפים שנתחייבו

ראובן ושמעון, מתכוננים לפתוח יחדיו חנות בשותפות. היות ולפרנסתי אני קבלן שיפוצים (Contractor), פנה אלי ראובן שאשפץ בעבורם את החנות. כל הפרטים סוכמו בינינו, ונקבע שמועד

התשלום יהיה בעת שהעבודה תסתיים.

בעת שסיימתי את עבודתי, פרע לי ראובן את מחצית החוב, ואילו שמעון טען שאין ביכולתו לעשות זאת כעת לאחר שהשקיע רבות בעסק החדש, ויעשה זאת בעוד מספר חדשים.

שאלה: האם יכול אני לתבוע את ראובן שישלם את כל התשלום כשותף, ואם לא יעשה זאת יעבור משום 'כל תלין'?

תשובה: הלכה היא (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ע"ז סעיף א') כי שותפים אשר לוו יחדיו סכום כסף, נעשה כל אחד מהם לזה/חייב על מחצית הסכום, ועל המחצית השניה הוא עומד כערב. אמנם, כבר נכתב כאן רבות שיש שני סוגי ערבות. האחת, 'ערב סתם' - בה המלוה אינו יכול לתבוע את הערב, אלא אם כן יוכיח שתבע מהלוה בבית הדין והלה לא פרע לו. לעומת זאת, אם 'ערב קבלן' הוא, יכול המלוה לתבוע מהערב אף אם כלל לא תבע את הלוה.

לגבי שותפים, שכפי שכתבנו כל אחד ערב על חלק חברו, נחלקו הפוסקים האם דינו כ'ערב סתם' או כ'ערב קבלן'.

ה'שלחן ערוך' פוסק שדינו כ'ערב סתם' ואין המלוה יכול לתבוע מהשותף/הערב, אלא לאחר שתבע את השותף/הלוה בבית הדין ולא פרע לו.

אלא שהפוסקים הגבילו את דינו של המחבר. לדבריהם, דברי המחבר נסובו כאשר שניים נטלו הלוואה בשותפות, אך לאחר מכן חלקו ביניהם את הסכום וכל אחד נהנה רק ממחציתו, אי נחשב השותף כערב ותו לא.

אך כאשר הטילו את כל סכום ההלוואה לתוך השותפות, וכל אחד מהם נהנה בעצם מכולה, הרי שכל אחד מהם נחשב כלוה על כל הסכום (עייני שם בש"ך סק"ג ותומים סק"ג).

גם בנידון דידן, הנאת ראובן היא מכל עבודתך ולא רק ממחציתה. אשר על כן ייחשב גם כלוה על כל הסכום של החוב.

ולגבי שאלתך בנידון ד'כל תלין' - אם היינו מחייבים את ראובן רק כ'ערב סתם', אינו עובר משום 'כל תלין' באחרו את התשלום. חובתו היא רק לכסות ולשלם את חובו של שמעון, אך לא לפרוע לך את שכרך.

אמנם, כפי שכבר הקדמנו דינו כלוה (וכן היה אם היה נחשב כ'ערב קבלן' - עייני קצות סימן ע"ז סק"א שהביא את דברי הראשונים בכך), הרי שעובר הוא ב'כל תלין' אם יש לו ואינו פורע.

המשך ההערות מפסקי דינים

הוא קבלן ואפילו אם מקפיד על הזמן היה זה כתנאי בעלמא. [6] עייני בשו"ת גור אריה יהודה (תאומים) ח"מ כ"א, שפירש כוונת הש"ך הנ"ל דקבלן תלוי בשני דברים שנקבע השכירות עבור מלאכה ולא עבור זמנו, וגם שלא קבעו לו זמן מסוים רק יכול לעבוד באיזה זמן שירצה, ועייני שמפני זה העלה שהמקבל עיסקא בזה"ל הוא קבלן לעומת מקבל עיסקא המבואר בס' קע"ו סעיף כ"ג ובסמ"ע ס"ק נ"ז שהוא פועל דבזמנו היה משועבד לעסוק כל הזמן ומשכורתו לפי הזמן לימים או שבועות לכן יכול לחזור בו, משא"כ בעיסקא בזה"ל ולכן הוא קבלן, ועייני בחזון איש ב"ק סימן כ"א ס"ק כ"ו. [7] שו"ת אגרות משה (ח"מ חלק א' סימן פ"א ענף א' ד"ה הנה הטור), ע"פ ביאורו במחלוקת הראשונים ב"מ מ"ח א' בספר שהשכיר עצמו לבעל הבית ובעל הבית משך כליו אומנותו האם הספר יכול לחזור בו. [8] ראה שו"ת מהר"ש ענגל ח"א סי' פ' ושו"ת מגן שאול סי' קמ"ב שסיטומתא מהני. להלן יבואר שנחלקו הפוסקים האם חייב הפועל דינו כהתחייבות חוזית בלבד או שיש למעביד קנינים בגופו, ונפק"מ האם מחילה בלבד מועיל לבטל השכירות (ראה רמ"א סוף סי' של"ג), ואם דינו כהתחייבות הוכרע בפוסקים דמהני סיטומתא להתחייבות, ראה במשפט שלום סי' ר"א סעיף ב' ד"ה או ע"י, דברי הפוסקים בזה, ואף אם יש איזה קנין בגופו ודומה לקנין קרקע שנחלקו הפוסקים אם מהני סיטומתא, מ"מ במנהג ידוע מהני כדכתב הש"ך סי' ר"א ס"ק א', והרי בשכירות פועלים המנהג ידוע. [9] ראה שו"ת מגן שאול הנ"ל ופתחי תשובה סי' של"ג ס"ק ב' משו"ת נוב"י סי' ל' אות ח' וס"ק ה' משו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קפ"ד. [10] נתיבות סי' של"ג ס"ק א' וסי' רצ"א ס"ק י"ב, דלא שייך החשש של נשרפו חסין, וכ"כ במחנה אפרים שכירות פועלים סי' ג' ובשו"ת דברי מלכאל חלק ה' סימן רט"ו ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' כ"ט שהוכיח כן מדברי הריטב"א, אבל בשו"ת תורת חסד [הספרי] סימן רנ"ו משמע דאם נתן כסף לפועל להתעסק בסחורה בנסחור דנשתעבד הפועל שייך החשש דנשרפו חסין בגלל הסחורה, וע"ע אבני חושן שם. ועוד כתב הנתיבות שקונה בשכירות פועל בכסף דדומה לקרקע, וכתב בערך ש"י לדעתם זה מהני רק בפועל ולא בקבלן וכ"כ במפתחות לשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' כ"ט, עי"כ הנתיבות דבפועל גוי לכרע קונה בכסף דהוה כמו עבד. [11] ראה חכמת שלמה ריש סי' של"ג שהגותו דראון [דמי קדימה, דעפוזיט] קונה כמו קנין כסף בעבד, אבל בשו"ת הר הכרמל סימן כ' כתב דרך גנותן לשם קנין מהני אבל לא בדמי קדימה, ועייני בערך ש"י ריש סימן של"ג ד"ה השוכר.

האחד צרה בהצלחתו של רעהו. להיפך, כל אחד מהם דאג בכל כוחו לפרנסת האחר.

גם בבוקרו של אותו יום רביעי, שגרתי לכאורה, ידע יוסי שמוטי יעמוד לצידו.

- בוקר טוב יוסי! - שמח מוטי לקראתו בהרימו את שופרת הטלפון.

קולו של יוסי לא היה במיטבו, הוא נשמע חלוש - מוטי! - דיבר בקול ענות חלושה - אני רתוק היום למיטת חוליי, איני חש בטוב.

- רפואה שלימה! בעזרת ה', מאוחר יותר כשאסיים את עבודתי אעבור אצלך לביקור חולים'.

- שמע נא מוטי, אני זקוק לעזרתך!

- במה העניין?

- קיבלתי אתמול עבודה להיום בבוקר, אני זקוק שתעשה זאת במקומי.

- האהממ... אני עסוק הבוקר... אני צריך לנסוע למנהטן.

- פרפקט!!! הייתי אמור להעביר חבילה למנהטן! לאחד המשרדים שם במרכז העיר.

- אם כך, אשמח להיות לעזר. מהיכן עלי לקחת את החבילה?

דרך אגב, את התשלום קח לעצמך. בין כך אני נוסע לשם במיוחד, כך שאיני מפסיד מאומה...

- כיצד אוכל לקחת שכר על כך? לא עשיתי מאומה! אתה בין כך נוסע למנהטן, ואתה עושה זאת בעבורי בחינם! רק דאגתי שההוא שהזמין אותי לא יפסיד ממחלתי...

- על כך אמרו חז"ל 'בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים'... אני רשאי לקחת שכר על שליחות זו, בעצם אני עושה זאת בשבילך!

♦♦♦

כתב המחבר (חושן משפט, סימן של"ד סעיף ב') וזה לשונו: שכרו להשקות שדהו ובא מטר בלילה בענין שאינו צריך (עוד להשקות את השדה), אינו נותן לו כלום. וכן אם בא בחצי היום, אינו נותן לו מחצי היום ואילך כלום.

דהיינו, פועל שנשכר למלאכה מסויימת ולבסוף נסתייע הדבר ביד בעל הבית ונעשתה המלאכה באופן אחר ואינו נצרך עוד לעבודתו של הפועל, או לחלק ממנה - אינו חייב לשלם לפועל כפי שסיכם איתו מתחילה, אלא רק לפי מה שעבד (ואף בקבלן הדין כן לרוב הראשונים, עייני בדרכי משה - חושן משפט, סימן של"ד).

אמנם בתוך כדי דיבור ממשיך המחבר וכותב: אבל עם בא הנהר (ונכנסו המים בחריצין הנמצאים בשדה ולא צריך עוד להשקותה), נותן להם כל שכרך, מן השמים נסתייעו.

והפוסקים נתנו כמה טעמים מה חילוק יש בין אם ירד מטר לבין שעלה הנהר, הרי בשניהם אינו צריך עוד למלאכת הפועלים שישקו את השדה.

הסמ"ע על אתר (סק"ז) מחלק וכותב שב"בא הנהר' אף שהפועל ידע מראש שיתכן והנהר יעלה, אך הוא לא ידע שיש בשדה חריצים שבהם יכנסו המים. אם כן, בעל הבית שידע מכך היה עליו להתנות עם הפועל מראש שאם יעלה הנהר לא ישלם לו. מה שאין כן בירד מטר, שאף הפועל ידע שיתכן והמטר ישקה את השדה והבעלים סמכו על ידיעתו זו.

אחרים כתבו לחלק שבעלה הנהר, לבסוף אכן השדה הושקתה ממי הנהר כפי שביקש בעל הבית מה פועלים. ואף שהם לא טרחו בדבר, הרי מלאכתן נעשתה ומן השמים נסתייעו. מה שאין כן בירד מטר, שלבסוף לא היו צריכים להשקות את השדה כלל מהנהר, הרי שמלאכת הפועלים כלל לא נעשתה (אור שמח פרק ט' משכירות הלכה ו').

ואחרים חילקו שבעלה הנהר עדיין צריכים למלאכת הפועלים שיפתחו התלמים כדי שהמים יכנסו בחריצין. ואף שמלאכה קלה היא, מן השמים 'סייעו' להם והקלו עליהם (מגיד משנה שם).

לכאורה דין המעשה הראשון יהיה תלוי בחילוקים אלו. לשני הטעמים האחרונים חייב בעל הבית בתשלום שכרו של מוטי, שהרי מלאכתו שלשמה נשכר נעשתה והתכשירים באו מידו ליד מר גולד במעט טירחה.

אך לפי הסמ"ע לכאורה נפטור את שמעיה, שהרי לא היה עליו לדעת שמוטי יפגוש את מר גולד בקירבת מקום (ועייני עוד בדברי הרמ"א סימן של"ה סעיף ב' ובמש"כ עליו בסמ"ע סק"ט ובט"ז שם).

אמנם, כל הנ"ל הוא דוקא שנעשתה מלאכתו מאלה, שלא טרח ואחרים גם הם לא טרחו בה בעבורו.

אך במעשה השני, שיוסי פנה למוטי שיעשה את השליחות בעבורו, אף שיוסי לא עשה מאומה ומוטי אינו גובה שכר מיוסי על כך, מכל מקום בודאי ישיכור לגבות שכר על שליחות זו.

הרי ברור לנו שמוטי יכל לדרשו שכר בעבור מלאכה זו. מה שאינו עושה כך ומוותר על שכרו בשביל יוסי, אין בכך כל השלכה על שכרו של יוסי.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבת, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: